

nauk humanistycznych (cz. III). Muszę zaznaczyć, że Księga Pamiątkowa ku czci J. E. X. Biskupa Fulmana nieznana jest O. J. Barowi i O. W. Zmarzowi autorom Polskiej Bibliografii Prawa Kanonicznego (Lublin, 1947). Tym bardziej więc trzeba zwrócić publiczności uwagę na jej treść.

Cz. I, z którą pragnę zapoznać czytelnika, zawiera następujące artykuły:

- X. ZDZISŁAW GOLINSKI, *Polskie teksty prawne w nauczaniu teologii moralnej* (str. 5—23).
- X. JÓZEF KRUSZYŃSKI, *Urząd biskupi w hierarchii Kościoła Katolickiego* (str. 24—52).
- X. ANTONI SŁOMKOWSKI, *La créature rationnelle informe et l'âme formée d'après saint Augustin* (53—75).
- X. TEODOR BENSCH, *De partiali capacitate agendi in iure canonico et civili* (str. 18—110).
- X. HENRYK INSADOWSKI, *Prawo rzymskie jako źródło prawa kanonicznego* (str. 111—125).
- X. PIOTR KAŁWA, *Rys historyczny prowincjonalnego ustawodawstwa synodalnego w Polsce przedrozbiorowej* (str. 126—155).
- X. JAN ROTH T. J., *Prawny stosunek zakonników do biskupów w rozwoju historycznym* (str. 156—180).

A. S.

P. LAURENTIUS KÖSTER, O. F. M., *De custodia sanctissimae Eucharistiae. Disquisitio historico-iuridica*. Romae. Catholic Book Agency 1940. Stron XV+250 dużej ósemki.

Autor podzielił swoją pracę na cztery części. W pierwszej omawia zagadnienie od początków Kościoła do czasów Berengariusza (+ 1088). Z początku eucharystii w Kościele nie przechowywano. Odprawiała się msza św., podczas której przyjmowano komunie św. Ponieważ miejsca święte były na ogół małe, a nadto rzadkie i dlatego od niektórych wiernych daleko położone, kapłanów było niewielu i jedna tylko msza codziennie była odprawiana, stąd nie wszyscy mogli brać udział w nabożeństwie; powoli przeto powstaje zwyczaj, że po skończonej mszy św. diakoni roznoszą eucharystię wiernym do domów (II wiek). To dało początek praktyce przechowywania eucharystii. Wkrótce wierni sami zabierają eucharystię po mszy św. do domu, aby móc w następnych dniach komunikować u siebie. W tym okresie nie ma żadnego prawa kościelnego dotyczącego przechowywania eucharystii; pośrednio tylko dotyczą tego przedmiotu dekrety soboru nicejskiego I z roku 325 o administrowaniu wiatyku chorym oraz synodu trulańskiego w 692 roku zabraniającego udzielania eucharystii zmarłym.

Eucharystia w tym okresie uważana jest jako rzecz, jako owoc ofiary i pokarm, jaki spożywano podczas mszy św. Poza mszą św. i komunią nie znajdziemy w tym czasie żadnego innego nabożeństwa do eucharystii. Nie ma wizytacji, nie ma specjalnych modlitw, nie ma kazań, jak również i żadnej innej gloryfikacji w nauce Ojców lub pisarzy kościelnych. Papieże przesyłali eucharystię biskupom na znak jedności, biskupi znowu swoim kapłanom, pierwsi i drudzy przyjmowali ją podczas najbliższej mszy św. odprawianej przez siebie. Podawano również eucharystię zakonnicom w czasie obrzędu ich konsekracji, a one ją przechowywały u siebie przez osiem dni, codziennie komunikując z niej. Wkładano eucharystię razem z relikwiami męczenników do ołtarzy podczas ich konsekracji, i ten zwyczaj w niektórych miejscach przetrwał aż do soboru trydenckiego. Następnie wkładano ją do ust zmarłych razem z nimi grzebano. Niektórzy widzieli w tym wpływ zwyczajów pogańskich, według których zmarłemu wkładano w usta monetę, by mógł zapłacić Acherontowi za przewóz przez Styks. Trzeba przyjąć raczej, że zwyczaj ten pochodził z ogólnej troski o zbawienie zmarłego; w tym bowiem czasie nieochrzczonym zmarłym udzielano niekiedy również chrztu św. Zresztą chrześcijanie nie zawsze eucharystię wkładali do ust zmarłym, często bowiem składali ją na piersi zmarłego albo grzebali razem w osobnej skrzyneczce. Na Wschodzie, jeżeli chodzi o pogrzeb biskupów, weszło to w zwyczaj. Nic w tym gorszego nie było, bo w owych czasach na ogół eucharystię, jeżeli jeszcze po komunii wiernych pozostawała, albo na wzór Żydów palono, albo jak u Koptów grzebano w ziemi. Co do grzebania eucharystii razem ze zmarłymi, to Kościół z tym zwyczajem walczył już w końcu IV wieku. Autor na str. 18—19, wyliczając synody, jakie zabraniały tego zwyczaju, opuścił synod z roku 578 w Autun (syn. augustodunensis).

W drugiej części autor omawia okres od Berengariusza do czasów przed Reformacją. Berengariusz w połowie jedenastego wieku zaprzeczył prawdzie przeistoczenia i realnej obecności Chrystusa w eucharystii. Herezja ta wzbudziła silną reakcję u wiernych, jaka znalazła wyraz w wielkiej czci eucharystii. Oto, niektórzy mnisi poczęli przyklękać przed eucharystią oraz okadzać ją wonnym kadzidłem. Już w sto lat później zjawiają się dewocyjne nabożeństwa na cześć eucharystii, adoruje się hostię podniesioną po konsekracji. W XIII wieku liczne synody podkreślają obowiązek poszanowania ołtarza, w którym przechowuje się eucharystia; w klasztorach zaś są zaprowadzane specjalne nabożeństwa eucharystyczne oraz tak zwane wizytacje eucharystii. Ten ostatni zwyczaj bardzo się rozpowszechnił dopiero w XIV wieku pod wpływem ustanowionego w XIII wieku święta Bożego Ciała, a także pod wpływem procesji eucharystycznych. Są to jednak raczej praktyki zakonne, laicy bowiem na ogół jeszcze tych praktyk sobie nie przyswoili. Św. Franciszek z Asyżu († 1226) w tym właśnie okresie

swoimi naukami i przykładem wywiera wielki wpływ na podniesienie nabożeństwa do eucharystii. W Niemczech wreszcie w XIV wieku miały początek wystawienia Przen. Sakramentu z początku podczas mszy św. tylko, a potem również i poza nią.

W trzeciej części autor objął czas 6d Reformacji aż do wydania nowego Kodeksu prawa kanonicznego. Zwingliusz i Kalwin zaprzeczyli realnej obecności Chrystusa w eucharystii; Luter nie przeczył tej prawdy ale nie przyjmował trwałej obecności Chrystusa pod konsekrowanymi postaciami, czyli bezpośrednio atakował praktykę przechowywania i czci eucharystii. Przeciwno tym nowym herezjarchom jako reakcja szczególnie w krajach, gdzie wiara katolicka była zaatakowana, wśród wiernych wzrosły pobożność i kult eucharystii.

Po soborze trydenckim zostały poprawione i ponowo wydane księgi liturgiczne, jak mszał, ceremoniał biskupi i rytuał rzymski, powstały Kongregacje kurii rzymskiej — co wszystko przyczyniło się do ustalenia powszechnych reguł dotyczących przechowywania eucharystii.

Od wieku XV tylko papieżom przysługiwało prawo zabierania eucharystii w podróż, Benedykt XIII (1727—1729) był ostatnim papieżem, który z tego prawa korzystał. Później tylko dwa razy zdarzyło się, że papież w sekrecie nieśli na piersi eucharystię jako swoją obronę i wiatyk zarazem. Byli to Pius VI w czasie swojej podróży do Francji i Pius IX podczas ucieczki do Gaety.

Wreszcie w czwartej części autor omawia prawo obecnie normujące przechowywanie eucharystii. Kodeks po raz pierwszy podał systematyczne ustawodawstwo kościelne dotyczące eucharystii. Jest ono niezupełne, dlatego również inne przepisy w tej materii pozostają w sile. Są one zawarte w autentycznej kolekcji dekretów św. Kongregacji Rytów zebranych w sześciu tomach, wydawanych poczynając od roku 1898.

Praca Ojca Köstera jest bardzo dobra i ciekawie napisana. Autor tak w tekście pracy, jak również i w bogatych przypisach podał dużo wiadomości historycznych przez siebie sprawdzonych. Trzeba przyznać, że tak dokładnie i sumiennie dotychczas tego zagadnienia nikt przed autorem nie opracował, dwutomowe bowiem dzieło Corbleta pt. *Histoire du Sacrement de l'Eucharistie*, wydane w Paryżu w 1885 roku, zawierało mnóstwo wiadomości apokryficznych.

Dlatego praca niniejsza zasługuje na to, by ją postawić w jednym rzędzie z pracami Gasparriego, *Tractatus canonicus de Sanctissima Eucharistia*, Paryż i Lyon 1897 oraz Cavanaugh, *The reservation of the Blessed Sacrament*, Washington 1927. Pierwszą, jako pisaną przed wydaniem nowego Kodeksu, nasz autor w wielu miejscach musiał skorygować, drugą obficie dopełnił.

W załączonym przez autora na wstępie książki bogatym spisie literatury przedmiotu zauważyliśmy brak następujących pozycji: Dr Karl

Adam, Die Eucharistielehre des hl. Augustin, Paderborn 1908; Rudolf Ritter von Scherer, Handbuch des Kirchenrechtes, Graz 1886, Bände I—II (szczególnie tom II, gdzie jest dobry traktat o eucharystii); F. Gillman, Von der Hinterlegung des Allerheiligsten im Altarsepulchrum, — Archiv für kath. Kirchenrecht, B. 102 (1922), str. 33—41; Edwin Hatch, Die Grundlegung der Kirchenverfassung Westeuropas im frühen Mittelalter, Giessen 1888 (mianowicie ostatni rozdział pt. Altar); Dr Heinrich Mayer, Geschichte der Spendung der Sakramente in der alten Kirchenprovinz Salzburg (Taufe, Firmung und Kommunion), — Zeitschrift für katholische Theologie, Innsbruck, 37 (1913), str. 760—804; 38 (1914), str. 1—36; 267—296; P. Browe S. J., Die Sterbekommunion im Altertum und Mittelalter, — Zeitschrift für katholische Theologie, 60 (1936), str. 1—54; 211—240.

Dwie ostatnie prace autor opuścił zdaje się tylko dlatego, że w ogóle nie przejrzał czasopisma Zeitschrift für katholische Theologie, wydawanego przez OO. Jezuitów w Innsbrucku (brakuje w spisie wykorzystanych przez autora Periodica).

Następnie trudno zrozumieć dlaczego autor, drukując swoją pracę w 1940 roku w Rzymie, posługuje się starymi wydaniem niektórych prac. Oto, na przykład (w nawiasach podaję nowsze wydania):

Bargilliat M., Praelectiones Iuris Canonici, 2 Vol. ed. II, Parisiis 1899 (3 wyd. w 1927).

Duchesne L., Origines du culte chrétien, ed XII (?), Paris 1898 (5 wyd. w 1920).

Hefele Carl Joseph, Conciliengeschichte, 9 vol., Freiburg i. Br. 1873—90 (Hefele-Leclercq, Histoire des Conciles, Paryż 1907—1921).

Lehmkuhl Augustinus, Theologia moralis, 2 vol., ed. X, Friburgi Br. 1902 (12 wyd. w 1914).

Santi-Leitner, Praelectiones Iuris Canonici, 5 vol., ed. III, Ratisbonnae... 1898 (4 wyd. w 1904).

Vermeersch — Creusen, Epitome Iuris Canonici, 3 vol., ed. V. Mechliniae, Romae 1934 (6 wyd. w 1937 roku i w latach następnych).

Wreszcie uważamy, że dobrze by było w następnym wydaniu tej pracy w końcu jej czwartej części umieścić in extenso Instrukcję Św. Kongregacji Sakramentów z roku 1938 de Sanctissima Eucharistia sedulo custodienda (AAS., vol. XXX (1938), str. 198—207).

Ks. A. PETRANI